

КАРПОВ Віктор
доктор історичних наук, професор
завідувач кафедри мистецтвознавчої експертизи
Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв

НОМО IN VIA: НЕЙРОМИСТЕЦТВО ЯК МАРКЕР ЕВОЛЮЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Сучасне суспільство вирізняється відчутним наступом глобалізаційних процесів, інспірованих активним мистецьким поступом ХХ століття, а також інноваційними науковими технологіями та відкриттями, що впливають на суспільний розвиток. На цій основі виникали чисельні концепції культури, проте не враховувався факт особливостей людського мозку, продукуючого стійкі моделі поведінки ще в умовах первісного суспільства, що зумовило появу наукового терміну нейромистецтво, що сприяє вияву механізмів впливу на людину.

Загальна стратегія дослідження розвитку культури демонструє різні форми організації суспільства, які, у формулюванні К. Гірца базуються на трьох основних опорах: ідеологічних принципах, базових структурах як формах взаємодії елементів системи, і самих елементах культури [2]. На цій основі можна вибудувати схеми суспільно-культурного устрою:

1. Ідеологічні принципи, спрямовані на культивування особистості, як центру і рушійної сили суспільного устрою та його функціонування.

2. Базові структури, як світоглядні домінанти, архетипи і символи, засоби комунікації та функціонування соціуму, визначені ідеологічними принципами.

3. Елементи або культурно-мистецькі форми, які відображають пріоритети суспільства в контексті його естетичних запитів та уявлень.

Якщо взяти до уваги європейський ареал, то у зазначеній схемі прослідковуємо поступову змінність пріоритетів:

Дохристиянське суспільство (первісне суспільство та античність)

1. Ідеологічні принципи: політеїзм – пантеон язичницьких богів.

2. Базові структури: міфологія і ритуал як основа комунікації соціуму.

3. Елементи або культурно-мистецькі форми: засади первісного мистецтва із опорою на характерну ейдетичну виразовість з подальшим утворенням канону краси і доцільності у всіх видах мистецтва в античну добу.

Середньовіччя

1. Ідеологічні принципи: монотеїзм із канонізацією християнства.

2. Базові структури: Святе Письмо і обряд як імператив людської екзистенції.

3. Елементи або культурно-мистецькі форми: естетика християнського сакрального мистецтва, абсолютна перевага духовного над фізичним.

В добу Відродження розпочинається процес секуляризації і піднесення Людини як особистості, що інспірує появу нових культурних форм у християнське суспільство.

- Ідеологічні принципи: Монотеїзм і гуманістичні ідеї.
- Базові структури: світоглядний антропоцентризм, світський мистецький фон і театральність суспільних взаємин.
- Елементи або культурно-мистецькі форми: естетика мистецтва від Ренесансу до романтизму розвивається в межах змінності стилів, але базується на їх конструктивності і визначеності базисних характеристик. Симптоматичним є сам вектор цих історичних змін: від прийняття «людини мірою всіх речей» в Ренесансі – попри бароковий дуалізм добра і зла в людині, попри ідеал *vir eruditus*, людини освіченої в класицизмі – до месіанізму митців у добу романтизму, схиляння перед креативною силою натхнення.

На межі XIX-XX століття завдяки поступу науки і розчаруванню суспільства в ідеалах, в культурі простежується трансгресивний перехід за межі усталених традицій, що привело до різкої зміни ціннісних орієнтацій.

- Ідеологічні принципи: Людська підсвідомість.
- Базові структури: Світ як Текст та Інтертекст, суспільна гра та інваріанти світовідношення, які виходять за рамки формаційних моральних і художньо-естетичних норм, підміна понять (джунглі-Місто).
- Елементи або культурно-мистецькі форми: естетика поліізмів, деструктивність, співмірна з мистецькими засадами первісного суспільства на основі ейдетичної виразовості.

Науковий поступ кінця XX ст. приводить до ущільнення граней людського існування:

1. Ідеологічні принципи: Людський мозок – як нейросистема.
2. Базові структури: світ як Екран/*Screen*, технологізація і «шоу» як домінанта суспільного глобалізованого простору.
3. Елементи або культурно-мистецькі форми: мистецькі форми і суспільні запити зосереджені довкола можливостей Екрану впливати на нейропсихологічні рецептори людини, що зумовило запропонувати термін нейромистецтво.

Нейромистецтво – це сучасні мистецькі засоби, які поєднуючи характерні виразові можливості звуку, зображення і тексту формують ідею, яку проєктують на людську підсвідомість, використовуючи для цього чисельні засоби сучасної техніки.

Відлік входження Людини у світ власної ірраціональної сутності – підсвідомості, можна датувати трансгресивним культурним зламом на межі XIX-XX століть, що проявилось у появі неймовірних мистецьких комбінацій. В такий спосіб людський інтелект відмовився від традицій і зосередився на внутрішніх відчуттях та експериментуванні із «потокми свідомості», що вповні вписується в сучасне передбачення майбутнього. На думку Мічіо Кайку, в майбутньому люди будуть завантажувати свої враження в нейросистему, оскільки вже сьогодні науковці, комп'ютерники і неврологи намагаються розібрати на частини найскладніший з усіх відомих нам об'єктів у Всесвіті, – людський мозок, а потім зібрати його знову, нейрон за нейроном [3]. І це не видається

фантастикою, зокрема, компанія Ілона Маска «Neuralink» досліджує форми співіснування людини із штучним інтелектом, а Facebook мріє про друкування тексту силою думки. Важливо, що у цьому спектрі досліджень присутній мистецький напрямок, зокрема, компанія «Google» спроектувала систему, що практично виконує роль «мистецтвознавця», розпізнаючи естетично привабливі фотографії.

Все це свідчить про буквальний злам суспільної свідомості XXI століття, що потребує нових методів дослідження сучасного мистецтва із врахуванням найглибших дієвих чинників людського мозку. Тож природною є поява у цьому напрямку новітньої науки – нейроестетики, яка виникла на основі пошуку підсвідомих джерел мистецьких імпульсів, прихованих у глибинах людського мозку. Дослідження причин нашого неусвідомленого визначення краси виявило тісний зв'язок сучасної людини з досвідом функціонування первісного суспільства. Зважаючи, що основним завданням первісного соціуму було виживання у небезпечному довколишньому середовищі, всі реакції були спрямовані на формування моделей поведінки і звичаїв, які забезпечували максимальне продовження роду. З часом це закарбувалося у мозку людини і лише сучасні дослідники вперше висловили припущення, що із поступовою втратою відчуття безпеки, первісні інстинктивні реакції переросли у підсвідоме відчуття естетичного задоволення.

Цій темі присвячена праця Вілейянура Рамачандрана «Мозок розповідає. Що робить нас людьми», де сформульовано дев'ять законів естетики: групування, максимального зміщення, контрасту, ізоляції, пікабу або перцептивного вирішення проблеми, відрази до співпадінь, порядку, симетрії, а також метафори [6]. Ці закони ґрунтуються на основі трьох базових запитань: що є внутрішньою логічною структурою тієї особливості, яку ви розглядаєте, в чому полягає біологічна функція, заради якої ця особливість еволюціонувала і як нервовий механізм в мозку втілює цю рису або закон. На прикладі закону групування дослідник пояснює, що структурно цей процес полягає у поєднанні мозком прихованих поміж деревами фрагментів шкіри, що дозволяє визначити тварину, ймовірно, хижака; це дозволяє врятувати життя від смерті або голоду, якщо йдеться про полювання, а на нейронному рівні відбувається буквальне «склеювання» сигналів різних ділянок мозку і формування з них одного об'єкту. З часом вдале групування стало приносити задоволення і переросло в естетичну категорію. Певною протилежністю є закон ізоляції, що буквально відсікає зайві частини предмету, що пояснюється тим, що клітини нашої первинної картини, де відбувається рання стадія зорового процесу, сприймають тільки лінії. Окрім того, повноцінне зображення розсіює увагу довкола композиції, матеріалу, кольору та інших деталей, а один аспект автоматично зосереджує увагу на одиничному, зокрема, на формі, якщо виокремлено контур. Подібним чином В. Рамачандран роз'яснює решту законів, що дозволяє провести символічну аналогію поміж потужними енергіями первісного людства та підсвідомими інтенціями сучасного мистецтва. І симп-

томатичним є те, що закони нейроестетики, сформовані в складних умовах виживання, скажімо, в джунглях, такі близькі сьогоденню, яке перебуває у вирі урбаністичних джунглів - у просторі чужорідного людині Міста [1]. Тому не випадковим є зв'язок цих кардинально різних середовищ і він базується на спільності механізмів, які визначили мистецькі пріоритети віддалених в часі творчих інспірацій.

В цьому контексті особливо перспективним є сучасне трактування нейро-мистецтва, що намагається прокласти місток поміж соціумом та світом ірраціональних інтенцій та відчуттів, найяскравіше відображених на крайніх точках діаметральної площини: первісного і сучасного світів. Над цією неосяжною відстанню у сотні тисяч років простяглася різнобарвна культурна аура, що в особливий спосіб зберегла правдиву інформацію в надійних закутках нейронних сплетінь, пробуджених на зламі ХХ-ХХІ століть. Ймовірно, саме в цей період відбувся процес активізації первісних кодів або нейромоделей, які в інтерпретованій формі проявилися в семіотичній системі численних течій модернізму і продовжили розвиватися й надалі. В цьому й полягає одне з завдань нейромистецтва, що у своїй перспективі сприятиме глибшому пізнанню людиною своєї сутності.

Література

1. Біла А. Сюрреалізм / Анна Біла. – Київ, 2010. – 208 с.
2. Гирц К. Інтерпретація культур / Клиффорд Гирц. – Москва, 2004. – 560 с.
3. Кайку М. Майбутнє розуму. Наукові спроби осягнути, вдосконалити і підсилити інтелект / Мічіо Кайку. – Львів, 2017. – 408 с.
4. Куценков П. Психологія первобытного и традиционного искусства / Петр Куценков. – Москва: Прогресс-Традиция, 2007. – 256 с.
5. Леви-Строс К. Первобытное мышление / Клод Леви-Строс. – Москва, 1999. – 392 с.
6. Рамачандран В. Мозг рассказывает: Что делает нас людьми / Вілейяну Рамачандран / Пер. с англ. Чепель Елена. – Москва, 2015. – 422 с.